

szeret is. A gyermek kezdetleges »irodalmi« alkotásai azonban csak iger: ritkán tükrözik legőszintébb énjét.

Mesevilág, játékvilág legyen a híd a gyermek számára, mely harmónikusán köti össze a valót a valótlannal.

Dr. Kemény Katalin

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

Történelem

Nagy Lajos beluralma

(Tanítás a polg. fiúiskola III. oszt.-ban.)

Nagy Lajos uralkodásának eseményeit tanmenetszerűleg három órában tárgyalom. Az első órán trónrajutása és a nápolyi hadjáratok, a következőn a balkáni, velencei és lengyelországi politikájának és Magyarország nagyhatalmi kialakulásának eseményeit nyújtom; a 3. órát a címül felvett tétel ismertetésére fordítom. A zárójelbe a tanulói feleleteket foglaltam. Ezek természetesen több kiegészítő s rávezető kérdés eredményei, melyeket helyszúke miatt mind nem tüntethettem fel.

Vázlat.

I. Előkészítés. a) Kapcsoló ismételés. Nagy Lajosról az előző órákon tanultak összefoglalása: Nagy Lajos trónfoglalása; a nápolyi hadjáratok; balkáni s Velence elleni hadjáratok; a lengyelországi hadjárat. — Magyarország keleti nagyhatalom.

b) Csak harcban, háborúban tűnnek ki a nagy király erényei?

c) Vizsgáljuk a mai órán beluralmát.

II. Tárgyalás. Az ősiség lényege és célja. — A jobbágyság helyzete; a kilenced. — A városi polgárság; a céhek. — A kor művészeti emlékei (a kassai dóm; szoboralkotások. — A Bécsi Képes Krónika). Egyetem-alapítás; építkezések. — Nagy Lajos jellemzése. *III. Begyakorlás.* Vezérszavak s ezek alapján az óra anyagának összefoglalása.

Szemléltetés. Szállóige. — Szemelvény olvasás.

Szemléltetési eszközök: Magyarország és Középeurópa a XIV. században c. térkép. — Márki Sándor: Magyar történelmi szemléltető képek. — A tanulók térképe, vezérszavak és szállóigék gyűjteménye. — A kassai székesegyház, a Bécsi Képes Krónika. — A Szent György szobor képe. — Szemelvény: Petőfi Sándor: A hazáról c. költ. — Mika-féle Magyar történelmi olvasókönyv VI. r.: Nagy Lajos törvényeiből.

Részletes kidolgozás.

I. Előkészítés. a) Kapcsoló ismétlés. Foglaljuk össze, fiúk, amit eddig Nagy Lajos uralkodásáról tanultunk. Beszélj Nagy Lajos trónfoglalásáról, N. (—) milyen szomorú esemény zavarta meg uralkodásának első éveit, N.? (—) Beszélj N. az első nápolyi hadjáratról. (—) Folytasd, N. (—) Mit jegyeztél meg a 2. hadjáratról, N. (—) Beszélj N. a király személyes bátorságának és vitézségének eseteiről. (—) Elérte-e a kettős hadjárat a célját, N.! (—) Teljesen eredménytelen volt a hatalmas áldozattal folytatott kettő nápolyi hadjárat, N.? (—) Mi igazolja, hogy egész Európa igazságosnak, jogosnak tartotta hadjáratát, N.? (— Külföldi hadak, sőt *olaszok* is nagy számmal szerepeltek Nagy Lajos seregében.) Mai, trianoni nagy fájdalomunkban s megalázottságunkban — tudjátok jól — szintén akadt lovagias nemzet, amely mellénk állott s a bennünket igazságtalanul sújtó béke megváltoztatását nyíltan követeli. Ki ez a jó barátunk? (Az olasz nép s főleg vezére: Mussolini, aki európai nagy tekintéllyel s több megértő jóbarátunkkal már eddig is nagy szolgálatot tett ügyünknek.)

Milyen fontos okok készítették Nagy Lajost balkáni háborúra, N.? (—) Mit remélt ettől a hódításától és térítésétől N.? (—) Mi lett az eredménye balkáni vállalkozásának, N.? (—)

Kikkel érezte itt első alkalommal a magyar kard súlyát Nagy Lajos, N.? (—) Mit épített a törökön nyert diadala után a nyert zsákmányból, N.? (—)

Beszélj, N. a nagy király hazai térítői munkájáról? (—)

Mit jegyeztél meg Velencével folytatott hadjáratairól, N.? (—) Beszélj északi háborúiról, N.! (—) Mit tudunk Nagy Lajos Magyarországról, N.? (—) — Elképzelve a nagy király hatalmas, három tenger által határolt Magyarországot, jelenünk sivársága annál szembeszökőbb. Istenbe és erőnkbe vetett szilárd hitünk s a jobb jövő reménysége csüggedést nem ismerő munkára serkent.

b) Áthajlás. Végigkísértük, fiúk, kiváló uralkodónkat hódító hadjárataiban; láttuk nagyszabású külpolitikáját. Az az uralkodó azonban, ki a magyar nevet három világtáj felé, hatalmas területen tiszteltté és becsültté tette, bizonyára sokat tett a belső rend, a nyugalom és a jólét biztosítása érdekében is.

c) Célkitűzés. Vizsgáljuk hát a mai órán a nagy király beluralmát!

Tárgyalás.

Kik ellen vezetett hadjáratot N. Lajos, N.? (Nápoly, a balkáni országok, Velence ellen és megsegítette Lengyelországot.) Mine volt szüksége gyakorta megismétlődő hadjárataiban, N.? (Erős hadseregre.) Kikből állott az ő idejében a magyar had-

sereg, N? (A királyi és nemzeti hadseregből, valamint az atyja, Károly Róbert által életrehívott banderiális hadseregből.) Mi volt a lényege a banderiális hadseregnek, N.? (Az a főúr, ki legalább 40 fegyverest állított ki, a saját címeres zászlaja alatt vezethette csapatát a király táborába.) Minden főúr egyenlő számú fegyverest állított ki, N.? (Nem, a kiállított csapat száma a birtok nagyságától függött. Nagyobb birtokosok több kisebb birtokosok kevesebb számú fegyverest küldtek a király táborába.) Minthogy ilyformán a birtoktestek nagysága szabta meg a kiállítandó fegyveresek számát, mint követelt a nemzet s a király érdeke, N.? (A nemzet és a király érdeke nagyszámú és erős hadsereget kívánt.)

Miután pedig a hadsereg száma a nagyobb birtoktól függött, kívánatos volt, hogy a birtokosok épségben megtartsák s el ne ajándékozzák, v. el ne aprózzák birtokaikat.) Mi szabályozta a nemesek birtokviszonyait, N.? (Az aranybulla 4. pontjának rendelkezése, mely szerint a nemes ember szabadon rendelkezik birtokával a leányát illető $\frac{1}{4}$ rész kivételével.) Hogy értelmezed ezt a törvényt, N.? (A nemes azt tehette birtokával — a leányát illető $\frac{1}{4}$ rész kivételével — amit akart. Eladhatta, elajándékozhatta.) Megfelelt tehát ez a törvény N. Lajos terveinek s hadseregszervezetének, N.? (Ez a törvény gátolta volna az erős bandériumok létesítését.) Mire kellett tehát szánnia magát Nagy Lajosnak tervei biztosítására, N.? (Meg kellett változtatni a törvényt.)

Ezt a király meg is tette. Az 1351-ben hozott törvény megváltoztatta az aranybulla 4. pontját. Ez a törvény az *ösiség*, melynek lényege az hogy a nemes ezentúl nem rendelkezhetett szabadon a birtokával, nem adhatta, nem zálogosíthatta s nem ajándékozhatta el, hanem egyenes v. oldalági (szómagyarázat) leszármazottja javára kellett ezt hagynia. Mert e leszármazottak az örökhagyóval együtt valamely közös *östől* származnak, innen nyerte a törvény az *ösiség* nevet. Amennyiben ezek elhaltak, birtoka a királyra szállott. Mi volt ilyformán a célja az *ösiség* törvényének, N.? (Célja az volt, hogy a birtok mindig nemesi kézen maradjon, hogy a nemesség el ne szegényedjék s banderiális kötelességének eleget tudjon tenni.)

Ugyanebben az évben, 1351-ben keletkezett egy másik, nem kevésbé fontos törvénye, mely a nemesség honvédelmi kötelességével szintén szoros összefüggésben állott. A nagy királynak az volt a meggyőződése, hogy a magyar nemességnek egy kötelessége van csupán. Vajjon mi lehetett az, fiúk? (A honvédelem; mert a nemesség még Szt. István óta a vérével adózott.) Miről győzte meg Nagy Lajost számos hadjárata, N.? (Meggyőződött róla, hogy a katonáskodás nagy anyagi terheket ró az ország nemeseire.) Nagy Lajos kárpoztást akart nekik adni, azért törvényt hozott 1351-ben arról, hogy a jobbágyok ter-

mésük 1/9 részét kötelesek voltak beszolgáltatni földesúruknak. Ez a kilenced törvénye.

Vizsgáljuk, fiúk, ezzel kapcsolatban a korbeli jobbágság helyzetét! Hol laktak s mivel foglalkoztak a jobbágyok, N.? (A jobbágycsaládok földesuraik birtokain éltek és gazdálkodtak; a gazdálkodásukból eredő jövedelem azonban nem volt mind az övék.) Milyen terhek nehezettek rájok, N.? (Termésük 1/10 részét az egyháznak fizették még Szt. István óta, ezenfelül még földesurát is rész illette belőle s fizette a kapu v. telekadót.)

Ez még tűrhető lett volna, de nagy baj volt, hogy a földesurak jobbágyaik munkaidejéről is rendelkeztek. A jobbágy u.i. köteles volt földesurának a hét egy v. több napján a földesúri háztartás körül *ingyen* munkát végezni. Ezt hívták *robot*-nak. Ezt a kifejezést ma is hallhatjátok. Kiről mondjuk ma, hogy robotmunkát végez, N.? (Aki kényszerből s nem a maga hasznára dolgozik.)

Nagy Lajos tehát megszüntette a nemes és a jobbágy szabad egyezkedéséből származó jobbágyszolgáltatást s az egész országra nézve egyformán elrendelte, hogy a jobbágy köteles földesurának a terms kilencedrészét beszolgáltatni.

A kilenced — kétségtelenül — újabb nagy terhet jelentett a jobbágságra nézve. De nem származott vajjon valami előnye is belőle, N.? (Azt nyerte vele, hogy megszűnt a robot munkája s most már többet törődhetett magával és családjával.) No, meg fiúk, midőn a nemesség harcolt, csak a saját nemesi birtokát védelmezte? (A nemesség, midőn harcolt, nemcsak a saját, hanem a jobbágy birtokát is védelmezte s nemcsak a saját családjáért hullatta véréit, hanem a jobbágy családjáért is.) Mint-hogy a jobbágy nem katonáskodott, munkájával szolgálta hazáját, a nemes pedig harcolt érte.

A nagy király egyidejűleg még azzal kárpótolta az újabb teherrel szemben a pórokat, hogy megerősítette szabadköltözködési jogukat. Peres ügyekben is kedvezést nyújtott nekik, mert megengedte, hogy az úriszék ítéletétől a kir. törvényszékhez fellebbezhetnek.

Vizsgáljuk ezek után további intézkedéseit! Milyen megfigyeléseket tett a nagy király nápolyi és velencei hadjáratai alkalmával az olasz városokban, N.? (Látta, hogy az olasz városok élénk ipari és kereskedő életet élnek, hol szívesen áldoznak a tudományoknak és a művészeteknek.) E megfigyelések hatása alatt felébredt benne a vágy, hogy hazánkban is fellendíti a városi életet, hogy így aztán lehetővé tegye a műveltség emelkedését. Előmozdította tehát a városok alapítását s az ipar és kereskedelem fejlődését. Mi a nyers- és ipari-termékek gyors szállításának első feltétele, N.? (A jó utak.) Mire kellett hát N. Lajosnak is törekednie az ipar és kereskedelem fellendítésének érdekében, N.? (Jó utak létesítésére.) Valóban, Nagy Lajos fá-

radozásának köszönhető, hogy korábban Magyarország szervezésében bekapcsolódott az európai kereskedelembe.

Mi lehetett akkoriban hazánk fő kereskedelmi kivitele, N.? (Nyerstermékek és élőállatok.) Manapság akadálytalanul szállíthatjuk a külföldre kereskedelmi cikkeinket, N.? (A világháború befejezése után környező ellenségeink kereskedelmi téren akartak tönkretenni bennünket, de ez nem sikerült nekik, főleg az olaszokkal és osztrákokkal legújabbán kötött kereskedelmi szerződéseink következtében.)

Nagy Lajos uralkodása idejében már a magyar városokban is élénk életet éltek a *céhek*. Hallottatok-e már a céhekről? Ez iparosok szervezete volt, mely abban az időben egy-egy város iparosaiból alakult, olyképen, hogy minden iparágnak külön szervezete, *céhe* volt. Élén a céh- v. atyamester állott. Tagjaik felett bíraskodási joguk volt. Minden céh részére külön oklevelet adtak ki, mely a céh jogait és kötelelességeit foglalta magában. Ennek őrzésére minden *céh* külön céhládát készíttetett. (Többen: a városi múzeumban őriznek céhládákat s a két évvel ezelőtt rendezett iparos kiállításon sok ilyen céhládát láthattunk.) A céhek védték érdekeiket, azaz kimondták, hogy csak azok a mesterek űzhetnek ipari foglalkozást, akik a céh tagjai közé tartoznak. Szigorúan ügyeltek tagjaik erkölcsi életére, úgyszintén kiképzésére. Iparáguk tökéletesítésére a legényeket vándorlásra kényszerítették. Idővel olyan tekintélyre tettek szert, hogy a városi hatóság az ő soraikból került ki s városuk védelméről is ők gondoskodtak. A céhek 1872-ben szűntek meg, mert a kisipar már nem tudta kielégíteni a szükségletet. Ma az ipar-testületek végzik a céhek kötelelességeit.

Azok az okszerű intézkedések, melyeket Nagy Lajos az ipar és kereskedelem fellendítésére tett, megtermették gyümölcseit. Mi lett vajjon ennek üdvös következménye, N.? (Jómód, vagyonosodás.) Ez azután mit tett lehetővé, N.? (A tudomány és a művészetek pártolását.) Melyek a tudomány otthonai és terjesztői, N.? (Egyetemek, főiskolák.) Voltak-e ilyenek Nagy Lajos korában, N.? (Egyetemünk eddig még nem volt; egyetlen főiskolánk pedig a veszprémi, még Kun László idejében a pártharcok nyomán támadt tűzvész áldozata lett.) Ennek a főiskolának helyébe N. Lajos 1367-ben Pécs városában egyetemet alapított; ez volt hazánk első egyeteme. A XV. sz. közepéig virágzott, évenként kb. 3—4000 hallgatója volt. — Hol vannak jelenleg egyetemünk, N.? (—)

Előző leckénk egyikén említettük, hogy Nagy Lajos édesanyja egy gyönyörű székesegyház építtetését kezdte meg. Melyik volt az, N.? (A kassai székesegyház.) Ezt Lajos tovább építtette, de csak a XV. században épült fel teljesen. Ma is áll s egyik legszebb emléke a csúcsíves építészeti stílusnak. [A román és csúcsíves építészeti stílus már ismerős előttük.] Már akkor is csodájára jártak. Ma kinek a birtokában van, N.? (Jelenleg a

csehek kezén van s kétszeresen fáj elvesztése, mert kriptájában nyugsznak legnagyobb szabadsághősünknek, II. Rákóczi Ferencnek s édesanyjának, Zrinyi Ilonának hamvai.)

Az építészetben maga a nagy király járt elől jó példával. Kedvelt lakóhelyeit: Budát, Visegrádot és Diósgyórt művészi épületekkel díszítette. [Vonatkoztatás a jelenleg folyó diósgyőri ásátásokra.]

A nagy király korában éltek a Kolozsvári testvérek, Márton és György, híres szobrászok. Nevük és művészetük már ismeretes előttek. Mikor hallottatok róluk, N.? (A mult évben Arany János: Szt. László c. legendájával kapcsolatosan hallottunk róluk.) 1370 körül ők készítették Szt. István, Szt. Imre, Szt. László bronzszobrait. Fájdalom, ezek nyomtalanul elpusztultak, de Prágában megmaradt a sárkányölő Szt. György híres szobra. Ez ismeretes néhányatok előtt. (Mult évi pesti kirándulásunk alkalmával kitűnő mását láttuk a Halász-bástyán.)

Nagy Lajos korából egy nagyhírű kódex maradt reánk. Mi a kódex, N.? (Kézvel írott könyv.) Ez a Bécsi Képes Krónika, mely a mult év óta a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi könyvtárának tulajdona. Ez a nagyértékű könyv a magyarok történetét tárgyalja 1330-ig. Szerzője egy Márk nevű barát.

A nagy király 1382-ben halt meg. Végső akaratának megfelelően Nagyváradon, Szt. László koporsója mellé helyezték örök nyugalomra.

Ha már most jellemezni óhajtjuk őt, szólaltassuk meg a korabeli pápai követet, ki azt mondja róla: »Sohasem láttam még fejedelmet, ki oly nagy hatalmat annyi szerénységgel párosítana.« Milyenek mutatkozott harcaiban, N.? (Bátor és vitéz lovag, kiváló hadvezér.) Mint uralkodóról pedig mit mondhatunk, N.? (Kiváló államférfi, ki Magyarországot keleti nagyhatalommá tette; törvényei s intézkedései pedig rendet, békét, gazdaságot teremtettek hazánkban; hazánk műveltségét nagy mértékben előmozdította. Méltán nevezi a történelem nagy-nak.)

Irjuk le, fiúk, a hallottak vezérszavait! Ősiség; kilenced (1351); robot, »robot munka« (szállóige). — Céhek; pécsi egyetem (1367); kassai székesegyház; építkezések; Kolozsvári Márton és György. — Bécsi képes krónika. — Halála: 1382. — Jellemezése.

III. *Begyakorlás.* a) *Összefoglalás.* Melyek voltak Nagy Lajos legfontosabb törvényei, N.? (—) Beszélj az ősiségről, N.? Mi volt a célja, N.? (—) Mi volt a kilenced, N.? (—) Mi volt ezzel is célja Nagy Lajosnak, N.? (—) Beszélj N., a pórok helyzetéről. (—) Mit hallottál a céhekről, N.? (—) Milyen intézkedéseiről tudsz még a nagy királynak, N.? (—) Beszélj a tudomány és az építészet fejlődéséről, N.? (—) Milyen nagyértékű kódexet őrzünk e korból, N.? (—) Foglald össze Nagy Lajos érdemeit, N.! (—)

b) *Szemléltetés.* Az elől említett képek bemutatása és megbeszélése.

c) *Szemelvény.* Petőfi Sándor: A hazáról. — A Miksa-telep Magyar tört. olvasókönyv VI. r.: Nagy Lajos törvényeiből.

d) *Leckefeladás.*

K. Bedekovich Lajos.

Földrajz

Egy téli kirándulás

A szülőföld ismerete a földrajzi oktatás és a földrajzi tudás egyik legfontosabb alaptényezője. A gyermek ebben a valóságos világot látja a maga teljességében, éppen ezért a szülőföldről szerzett ismeretei a legreálisabbak. A szülőföld terében a felnőtt és a gyermektársadalom benne él, minden igényével, élet-szükségeivel, kulturális és elsősorban gazdasági kapcsolataival egyaránt. Minden ilyenirányú kapcsolat komoly valóság és megbonthatatlan közösség a természet és az ember életében. Talán csak a megszokás fordítja el mégis figyelmünket a szülőföldről a nagyvilág felé, mintha az ismeretlen távoli tér érdekesebb és szebb lenne annál a földnél, amelybe életünk gyökere ereszkedett. Mindenesetre, titokzatosabbnak tűnik fel. De vannak titkai a szülőföldnek is. Ezek a titkok a legértékesebbek, a legmélyebb földrajzi meglátásokkal gazdagítják lelkünket, csak fel kell fedni őket. Soha se mulasszunk el egyetlen alkalmat arra, hogy felfedjük a környezet értékes és érdekes vonásait, mert ha jól meggondoljuk, ez az ismerettömeg az a magaslat, ahonnan a világot betekinthejtük. A szülőföldön a gyermekek cselekvését valóban termelő utakra terelhetjük, emellett a tanulómunkát élményszerűvé tehetjük.

A természet sok-sok arca közül tekintsük meg most a telet. Vezessük el a gyermekeket a tél birodalmába.

(Az alábbi kirándulási beszámolóban röviden előrebocsájttuk a megfigyelési feladatokat. A feladatokat a tanulók a kirándulás után naplószerűen feldolgozták; a problémák megoldását itt a tanulók kirándulási naplójából vettük s azokat idézőjelben közöljük. A feladatokat az egész osztály egységesen [nem csoportmunkával] oldotta meg. Az egységes munkát a különleges időjárás és az esetleges balesetek elkerülése tette szükségesé. A megfigyelési feladatokat a kirándulás előtt megbeszéltük, utána pedig összegeztük az eredményeket.)

A kirándulás ideje: 1935. január hó 14., d.u. 3—fél 6 óra.

Helye: az ujszegedi liget, továbbá a Tisza balpartja, Marostó.

Célja: téli megfigyelések.